

AZ AMERIKAI UNITÁRIUSOK ÉS MÁS KERESZTÉNY EGYHÁZAK NEMZETI CONFERENCIÁJA.

Az amerikai unitáriusok nemzeti konferenciájakat f. évi október hó 29-ikétől — november 1-ig tartották meg Philadelphióban. A konferencia 1874 óta mindig Saratogában volt, mely fürdőjéről s rendkívüli nagy vendéglőről híres. Épen azért választották amerikai hitrokonaink e helyet, hogy kényelmesen elférjenek s mint az első keresztények, együtt étkezhessenek. Hanem ez évben e szokástól eltértek, mind az időre, mind a helyre nézve. Ugyanis a második konferencia az elnökválasztási évvel összeesvén, sok zavart okozott s így a mult évi konferenciát a jelen évre halasztották. A hely megváltoztatását pedig azért tették, hogy más vallásfelekezetűek is megjelenhessenek a gyűléseken s így nagyobb érdekeltséget keltsenek. Ebben nem is csalódtak, mert a hely választása szerencsésen történt. A három ezer unitáriuson kívül sokan voltak a más felekezetűek közül is, s a kik azelőtt csak felületes tudomással bírtak az unitáriusok felől, egészen más véleménynyel távoztak el.

A gyűléseket a zeneakadémiában tartották. Az elnöki tisztet Curtis G. Vilmos, legfőbb ítélőszéki bíró vitte. A vendégeket a philadelphiai unitárius eklézsiák lelkészei üdvözölték. May József szép beszédjéből közöljük a következőket: „Rendkívül szerencséseknek érezzük magunkat, hogy önöket körünkben, a „testvérszeretet“ e nevezetes városában üdvözölhetjük. A legszívélyesebb vendégszeretetet biztosítom városunk, eklézsiánk s családaink részéről. Meglehet, nem találják fel azt a nagy kényelmet, melyet Saratogában élveztek, de midőn Philadelphióba jöttek, érezniök kell, ugy polgári, mint vallási szempontból, hogy önök egy régi otthonba tértek vissza. Emez utczának, a hol találkozzunk, a másik végén még most is áll az a csinos épület, mely bölcsője volt Amerika szabadságának. Franklinnak, az unitárius pátriótának sirja szintén annak közelében van. És az az eklézsia, melynek nevében beszélek, volt az első ez országban, mely szervezkedett az unitárius elvek terjesztésére és a népszerűtlen unitárius nevet nyíltan és formailag is elfogadta. E falak között gondozzuk az emlékszobrát a hirneves theologusnak, bölcsésznek és tudósnak, Priestley Józsefnek, kinek munkásságát és önfeláldozását a gondolatszabadság és szabadelvű kereszténység ügyében senki sem multa felül, és a ki csaknem száz évvel ez előtt hirdette az unitárius evangeliumot e városban s méltán tette e helyet Meccájává azoknak, kik az ő elveit örökölték.“

Clifford János lelkész üdvözlő beszédét így végezte: „A szabadságban, a melylyel Krisztus minket megszabadított, álljatok meg, és ne kötelezzétek meg ismét magatokat szolgálatnak igájával. Álljatok meg a szabadságban, melyet őseink kivívtak számunkra! Használjátok a szabadságot, óh emberek! arra, hogy egymást szeressétek s egymásnak szolgáljatok. Mert az egész törvény értelme ez: „Szeressed felebarátodat, mint tenmagadat!“ Ez a vallások vallása.“

Az egyházi beszédet a 87 éves ősz patriarcha, dr. Furness tartotta, ki ötven évnél tovább szolgált a philadelphiai unitárius ekklezsiában, s nevét megörökítette egy egyháza, valamint városa történelmében hasznos munkássága által. „Nem a mint én, hanem a mint te akarsz“ alapigék nyomán egy próféta reményével, hitével és lelkesülésével beszélt. Szónoklata rendkívüli hatást gyakorolt a hallgatókra.

E beszéd után következett a Nemzeti Conferencia tanácsának jelentése, melyből kiemeljük Clark G. Wilmosnak, több mint fejedelmi adományát — egy millió dollárt — egy olyan egyetem alapítására, melyből egy felekezeti tagja se legyen kizárva. Az új egyetem már meg is nyílt Worcesterben. Rokonszenves sorokat szentel a jelentés dr. Eliot Vilmos, dr. Clarke Freeman Jakab és Foote Henrik elhunyt jeles unitáriusok emlékének. Channing halála óta akkora veszteség nem érte az unitárius egyházat, mint a Clarke halálával.

Ezután Reynolds Grindall, az amerikai unitárius-társulat érdekes titkára, tett kimerítő és felette érdekes jelentést, melyből felemlítjük a következőket: „Epen 25 éve, — mondja a titkár — hogy a Nemzeti Conferencia először találkozott. S vajjon minő eredményt tud felmutatni? Az tény, hogy a lefolyt 25 év egyesített és lelkesített minket. Ha megvizsgáljuk egyházi életünket, nagy változást találunk. Ugyanis a polgár-háboru előtt csak 250 ekklezsiánk volt, jelenleg van 400; s e gyarapodás nagyobbrészt 10—15 év lefolyása alatt történt. A kiosztott vallásos röpiratok száma akkor alig ment 15 ezerre; most 300 ezernél is több. Ekklezsiáktól különböző célokra begyűlt 6 ezer dollár, ez évben 60 ezren felül. Ezelőtt 25 évvel az összes ekklezsiák központi helyisége egy kis szobából állott, jelenleg nagyszerű épülettel rendelkezőnk, melyben egyházi, erkölcsnevelő és emberbaráti munkálkodásunkat kényelmesen folytathajuk. Ezelőtt 25 évvel a nagy oceán partján csak egy unitárius ekklezsiánk volt, ma 18 van; az Alleghany hegyektől a Sziklás hegyekig csak 14, s ma 90. Új Angliában és a közép-államokban ugyanez időszakban 60 új ekklezsia keletkezett. Csak a ki vak, a nem látja gyarapodásunkat s élénk tevékenységünket. E hiteles kimutatást amaz irányzatos hír megegyezéséért tesszük, mintha az unitarismus Amerikában gyors hanyatlásnak indult volna. A tények azt bizonyítják, hogy soha sem volt vérünk melegebb, soha sem vert üterünk erősebben, soha sem volt a munkánk eredménye nagyobb, mint most; és különösen soha sem volt tágasabb mező a cselekvésre, mint jelenleg.“

Reynolds titkár továbbá hathatósan hangsúlyozta a teendőket s különösen mivel Japánban s Közép-Indiában is nagyon terjed az unitarismus. jövőre, missioi célokra, 200 ezer dollár aláírását kéri,

hogy a társulat, mint végrehajtó közeg, folytathassa gyakorlati működését.

Ezután a különböző konferenciák titkárai adtak számot sokoldalú munkásságaikról, mik örvedetes tudomásul vétettek. E jelentésekből kettőt jegyzünk fel, egyik az, hogy több helyen Emerson ünnepélyt rendeztek annak emlékére, hogy ezelőtt 50 évvel tartotta a Harvard egyetemen azt a hatalmas beszédet, mely egész forradalmat idézett elő s fontos következményei lettek az unitarismus terjedésére nézve; a másik az, hogy Californiában egy papnevelő intézet felállítását tervezik a gyakorlati papság számára. Az erre való alapot egyik hitrokon már biztosította is.

A különböző bizottságok jelentései közül igen érdekes volt a dr. Hale előterjesztése a nevelő-intézetekről. „Ezelőtt 3 évvel — mondja dr. Hale — avval lettünk megbizva a Conferencia által, hogy adjunk véleményes javaslatot a hazánkban levő nevelő-intézetek jellegéről s hogy minő szellem uralkodik azokban. A bizottság alapos vizsgálódás után arról győződött meg, hogy az állam által fentartott vagy segélyezett intézetek kényszerítve vannak felekezetnélküliek lenni s a tanári székek betöltésénél valakinek vallása nem jöhet tekintetbe. De vannak olyan egyetemek s collegiumok, melyek kálvinista befolyás alatt állanak — evangelicus jelleggel — s ámbár prospectusaikban felekezet nélkülieknek hirdetik magukat, s az unitáriusokat és universalistákat is felkeresik adományokért s el is fogadják, de aztán sem a felügyelő bizottságba, sem valamelyik tanári vagy tanítói állomáson unitáriust, universalistát vagy katolikust nem alkalmaznának. A nyilvános iskolai rendszer — hála Istennek — melyet az ősök, kik nem voltak bigottak, nagy tapintattal megalkották — eleitől fogva biztosítva van a felekezetiség legkisebb színezetétől is. A mi országunk kezdetől fogva azt a főelvet fogadta el, hogy mi az Isten gyermekei vagyunk, nem pedig az ördögé. Ezért hozta be az általános szavazást; mert az a nemzet, a mely elhiszi, hogy a népnek $\frac{9}{10}$ -része örök kárhozatra van itélve, soha sem adta volna meg az általános szavazat jogot; s aligha részesítette volna általános nevelésben őket. Nekünk oda kell törekednünk, hogy a legjobb eszközök ne legyenek a legrosszabb ellenségeink kezei között. Oda kell hatnunk, hogy a magánintézetek igazgatói is fogadják el a teljes szabadságot s ne legyenek tekintettel senkinek a vallásos meggyőződésére.

De a mig egyfelől sajnálattal emlékeztünk meg arról, hogy a szabad Amerikában is vannak olyan intézetek, melyek a lelkiismeret szabadságát korlátolják, másfelől nagy lelki örömmel kell üdvözölnünk egyik hitrokonunknak — több mint fejedelmi adományát — melylyel a már meglevő felekezetnélküli s teljes szabadságon alapuló egyetemek számát újból egygyel nevelte.“ A részletes jelentés után Dr. Hale a bizottság nevében a következő javaslatot ajánlotta elfogadásra:

„Hogy a Conferencia teljes megalégedéssel fogadta az állami egyetemeken s a nyilvános iskolákban való felekezetiség nélküli ne-

velés eredményét s azt az óhaját fejezi ki, hogy a többi nevelő-intézetek is tétessenek teljesen szabaddá minden dogmai megszorítástól.“

„Hogy a Conferencia örömmel hallotta Mayo lelkésznek a déli államokban elért sikerét, hogy t. i. az ottani nevelési rendszer helyett az északi államok egyszerűbb s szabadabb elvű rendszerét kívánják behozni.“

„Hogy a Conferencia nagy örömmel vette a Tanács ama jelentését, hogy a valójában szabad egyetemeink száma a „Clark egyetem“-mel Worcesterben gyarapodott Clark hitrokonunk nagylelkű adományára által.“

E javaslat egyhangulag elfogadtatott.

Felolvasásokat tartottak: Sunderland, Allen Henrik, Tunis János lelkészek a papságra vonatkozó kérdésekről. Dr. Abbot (nem unitárius) pedig a következő tételről: „Tudományos theologia az alapja minden vallásnak.“ Érdekes beszédeket tartottak még: May József, Calthrop Sámuel, Ames Károly és Jones János lelkészek e tárgyról: A hit megújulása Istenben, az emberben és a szellemi világban.

A nők segélyegylete is ez alkalommal tartotta üléseit.

Külföldi képviselő csak egy volt — Cyr Narcisse — a franciaországi szabadelvű egyházak központi tanácsának küldöttje. Cyr lelkész, ki nagyon szívélyes fogadtatásban részesült, a többek között ezeket mondá: „A központi tanács 192 egyház küldötteiből áll, kik a huguenották utódjai s kik a Calvinismus szigorú tanait elvetve, az unitárius elveket fogadták el. Mi szabadságért harczolunk s önkkel teljesen egyetértünk. Mi nem alkalmazzuk a procrustesi ágyat senkire. Elvünk a szabad vizsgálódás. Fogadják általam a legszívélyesebb üdvözlését Franciaország ama nemes férfainak, kik a vallásszabadság ügyének épen olyan lelkes bajnokai, mint önök itten.“

A gyűlések végével mindig gyűjtés volt a Clarke Freeman Jakab tanári székre, melyet a meadvillei unitárius papnevelő intézetnél akarnak szervezni. A gyűjtések eredménye 6,150 dollár volt s így az alap már a korábbi aláírásokkal 12 ezer dollár. Az alaptőkét 35 ezer dollárra szándékoznak emelni.

A gyűléseken a fennebb említett Curtis mellett Miller Sámuel — szintén legfőbb ítélőszéki főbíró, — mint társelnök működött.

Ezzel be is fejezhetnők tudósításunkat a rendkívül érdekes Conferenciáról, de nem tehetjük, hogy legalább két lapnak ne közöljük a nyilatkozatát. A New-York Tribune ezeket írja: Az unitarismus kétségkívül életerő az amerikai kereszténységben: s ha nem is alakította át a régi hitformákat, az tagadhatatlan, hogy az azokról való felfogást megváltoztatta. Az unitáriusok méltán meg lehetnek elégedve azzal a hatalmas befolyással, mely által a régi theológiát elavulttá tették.“

A Philadelphiában megjelenő Daily Evening Telegraph szintén egy hosszú cikket közöl a Conferenciáról, melyben igen ro-

konszenzesen és nagy elismeréssel ír az unitáriusokról. A bévezetésben elmondja, hogy az ország némely részében az unitáriusokat csak hírből és hagyományok után ismerik; hogy legszámosabban vannak Uj-Angliában, hol főleg a ragyogó elméjű Channing vetette meg az unitarismus alapját. „Azt nem lehet eltagadni, — így folytatja — hogy e kis felekezet egy fél százév alatt, nagy befolyást gyakorolt ez ország vallásos gondolkozására. Fő jellemvonása a nemzeti Conferenciának a tulnyomó értelmiség. A vezér szerepet vivők nagy miveltségű s emelkedett szellemű férfiak, kik a legnemesebb indokoktól vezettetve működnek az emberiség előhaladása érdekében. Az lehetetlen, hogy ezek a férfiak ne keltenének érdekeltséget bármelyik szószéken közérdekű szónoklataik által. Az unitáriusok inkább tehetőségük, mint mennyiségük által lettek hatalommá minden községben, az Egyesült Államokban, a hol ismeretesek. Bármely felekezet büszke lehetne az olyan egyházi férfiakra, mint Priestley, Dr. Channing, Parker, dr. Bellows, Clarke, Frothingam és a mi sajátunk, a tiszteleltre méltó Furness. Az unitárius papságot, általában, magas miveltség jellemzi, s minthogy az unitarismus, a melyet hirdetnek, az ethikai vallásnak legmagasabb kifejezése, a miveltebb osztály vonzódik ahoz s nem is érezné jól magát más felekezet egyházában. Az unitáriusok nem csak a világiakra gyakorolnak befolyást, hanem a más felekezetek papjainak gondolkozásmódjára is, úgy hogy ezek észrevétlenül változtatják meg vallásos nézeteiket. Ebben rejlik a titka annak a vallásos forrongásnak, mely 30—40 év óta az elméket mozgalomba hozta, hogy a régi hitformáktól megszabaduljanak és e mozgalom soha sem volt tevékenyebb és hatalmasabb, mint épen napjainkban. Jóllehet az unitarismus azt igényli, hogy az a legegyszerűbb és legszabadabb elvű; és hogy az Isten atyaságára és az ember testvériségére van alapítva — s ha ez eszme elterjedne a néptömeg között, bizonyára az unitárius egyház bámulatos nagygyá nőne; de a régi evangéliumi hitelvek százévek hosszú során oly mély gyökeret vertek a nép vallásos gondolkozásában, hogy nagy idő kell arra, míg egy ilyen vallási forradalom teljesedésbe mehetne. Azonban az unitarizmus haladni fog a maga pályáján, képviselve az emberiség legjava által. Az mindig kedvencz hite fog lenni sok tiszta szándéku és magasztos ideálokért lelkesülő embernek, kik buzgalommal munkálnak az emberiség felemelésén, kik előmozditják annak jóllétét és nemcsak példaadást mutatnak egész életök folyamában.“

KOVÁCS JÁNOS.

KONCZ JÁNOSRÓL.

Észrevételek Péterfi Lajos sz.-kereszturi tanár urnak e folyóirat mult évi 4. füzeté 252—270. lapjain megjelent hason című életiratára.

Megvallom csak 4—5 héttel ezelőtt lettem figyelmeztetve egy Székelyföldön lakó hitrokon által e dolgozatra. Körülményeim nem engedik, hogy irodalmi vitákba bocsátkozzam, nem kenyerem. Mindazonáltal kényszerítve vagyok, nem annyiban a csekély magam reputatiója, mint inkább és főleg a boldogult jöltevé emléke érdekében néhány észrevételt tenni.

Őn szerint én a K. J. életét „sokszor megbírálatlan adatok, sokszor nem éppen szerencsés kitalálásoknak és ráfogásoknak (!!)

a valóság közé vegyítésével vázoltam.“

Hogy mennyiben alapos e vád, kitűnik a következőkből.

Kötelességemmé volt téve — jöltevőnk ünnepélyéről levén szó — Konczról beszélni. Megelőzőleg 38 levelet küldöttem szanaszét az országba oly célból, hogy Koncz ifjúságára nézve bár szájhagyományból, élő kutfőktől adatokat kapjak. Nehány választ kaptam csupán. Egy öreg ur, már néhai ádámosi pap adatküldés helyett éppen leszidott azon az okon, hogy mi módon merészlém én őt olyan vén embernek tartani, a ki Koncz ifjúságát ismerhesse. Sértve érezte magát a 80-as öreg a rettegett temető szélén.

Terjedelmes leírást kaptam néhai Koncz Lajos nyug. kir. táblai ítélmester urtól udvarhelymegyei Szombatfalváról. K. L. urnak két ivre terjedett iratából láttam azt, a mit külföldi utjáról, F. gróffal való találkozásáról, keszthelyi tartozkodásáról életrajzába iktattam. A család-ágazásra nézve is főleg abból láttam azt, a mit irtam. K.L. ur pedig azzal a kijelentéssel irt volt nekem, hogy azokat az öreg urnak szájából többször hallotta. Csakis e megbízható forrás útján beszélhettem valamit az alapítványozó leveleiből és cselekedeteiből később már inkább ismerhető Koncz ifjúságáról, mely már-már — a megbocsáthatatlan figyelmetlenség miatt — csaknem a szájhagyomány és mesék világába nyult vissza a franczia forradalom idején hazánk is elhorított zürzavar sűrű ködének foszlányai közé, a mikor sem Koncz, sem más nem végezhetette tanulmányait csendesén. Az időben nem kellett annyi tanár, mint ma s a ki tanár akart lenni. annak sokat kellett gyalogolni, éhezni, fájni, sanyarogni, míg külföldi prot. egyetemeken valamit hallgathatott s haza jöve is 1—200 magyar forintra, 1—2 zsák buzára és nem 1—2 ezer forint fizetésre lehetett kilátása. mint a mai nemzedéknek.